

УДК 330.3 : 339.9

Л.В. Клименко, к.е.н., доцент кафедри менеджменту

зовнішньоекономічної діяльності

Уманський національний університет садівництва

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Постановка проблеми. Протягом останніх років економіка аграрного сектору України характеризується постійним спадом ділової активності товаровиробників, поглибленням економічних диспропорцій, наростанням фінансової і платіжної кризи. Одна з головних причин такого стану полягає в тому, що в аграрній політиці України система господарювання, яка заснована на соціально зорієнтованих ринкових відносинах, ініціативній, творчій діяльності підприємницьких структур ще недостатньо розвинена. Одним із шляхів її вирішення є обрання сільськогосподарськими підприємствами нового для сільського господарства стратегічного напрямку розвитку – диверсифікації виробництва. Даний напрямок не потребує значних капіталовкладень ззовні, зокрема – державних, але гарантує отримання власних економічно вигідних результатів як для приватного сектору економіки, так і для суспільства в особі держави. Більш того, диверсифікація аграрного виробництва щільно пов'язана з проблемами забезпечення населення робочими місцями, ефективного використання фінансових ресурсів, охорони навколишнього середовища, що значною мірою залишається предметом теоретичних і методологічних досліджень у галузі формування виробничого потенціалу сільського господарства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У вітчизняній економічній літературі розвиток підприємництва в аграрній сфері економіки на основі диверсифікації досліджується в різних аспектах, що

знайшло відображення в наукових працях В.Г. Дудінова, М.Й.Маліка, Т.В. Пестрякової, П.Т. Саблука, О.М. Оніщенко, А.Б. Чудакова, А.В. Чупіса, В.В. Юрчишина.

Формулювання цілей статті. Питання диверсифікації виробництва, особливо у сфері зовнішньоекономічної діяльності, і досі не знайшло достатнього висвітлення у вітчизняній економічній літературі. Зарубіжний досвід диверсифікації потребує ґрунтовної адаптації до умов господарювання в Україні. Тому розробка принципів та методологічних основ диверсифікації сучасного сільськогосподарського виробництва в Україні набуває актуальності як для економічної науки, так і для практики господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Адаптація товаровиробників до вимог міжнародних економічних структур обумовлює необхідність кожного господарчого суб'єкта постійно шукати шляхи підвищення ефективності своєї діяльності, прогнозувати та планувати стратегію розвитку підприємства відповідно з потребами ринкової економіки. Функціонування підприємства повинно відбуватися на підставі розробленої економічної політики. Загальна суть цієї політики полягає в формуванні стратегічних цілей та задач, оцінці існуючих і перспективних напрямків господарчої діяльності, аналізу зовнішнього оточення і його впливу на функціонування підприємства, визначення альтернатив виробничо-господарської діяльності, виборі стратегії [3].

Для забезпечення можливості залишатися на внутрішньому та зовнішньому ринку збуту підприємства повинні обрати стратегію диверсифікації, проведення якої полягає у випуску якісно нових товарів, пошуку нових споживачів, перспективних каналів збуту та торгівлі, активних методів просування товарів.

Диверсифікація, як і спеціалізація та концентрація, є однією із суспільних форм організації виробництва. Слово диверсифікація походить від латинських слів «diversus», що означає різний, віддалений і «fadere» –

робити. Як економічний термін диверсифікація стала вживатися в західній економічній науці і практиці досить давно й означає проникнення фірм у нові для них сфери діяльності, завдяки чому вони перетворюються в багатогалузеві комплекси. Акцент при цьому робиться на створенні таких видів діяльності, які не пов'язані з основним виробництвом [1].

В сільськогосподарських підприємствах диверсифікація може бути двох видів: диверсифікація виробництва і диверсифікація номенклатури та асортименту продукції. Під першою розуміють організацію багатогалузевого господарства або отримання доходів з декількох джерел. Під диверсифікацією номенклатури та асортименту продукції – розширення асортименту товарів, що виробляються в господарстві.

Диверсифікація виробництва може проводитися в наступних формах: вертикальна – використання різних засобів збуту, надання різних послуг (сервісне обслуговування, ремонт); горизонтальна – одночасний випуск різних видів продукції та її оновлення з орієнтацією на різні категорії споживачів.

Крім того, слід зазначити, що межі диверсифікації змінні: чим більше напрямків діяльності у господарстві, тим вище рівень диверсифікації. Процес диверсифікації можна пов'язати як з коригуванням основної діяльності (відносна (вузькоспекторна) диверсифікація), так і з суттєвою переорієнтацією його стратегії розвитку (безвідносна (широкоспекторна) диверсифікація) [6].

Досліджуючи наукові розробки з питань управління виявлено особливості структуризації окремих етапів диверсифікації: визначення системи економічних інтересів суб'єкта господарювання, які пов'язані з диверсифікацією; визначення особливостей товару (робіт, послуг), який буде отримано у результаті реалізації проекту диверсифікації; виявлення ринкових чинників, які впливають на ефективність диверсифікації; визначення економічної ефективності або соціального ефекту від реалізації проекту диверсифікації [2].

Методологічною основою управління диверсифікацією є системний підхід до вивчення об'єкта, доповнений принципами класифікації, методами фінансово-економічного аналізу, а також матричного, портфельного та маржинального аналізів [1].

Диверсифікація виробництва в сільському господарстві на відміну від інших галузей економіки має свої особливості, які обумовлені особливостями агропромислового виробництва. Ці особливості призводять до того, що вплив виробника на результати виробництва у сільському господарстві (особливо у землеробстві) є обмеженим, що обумовлює нездатність саморегуляції ринкового механізму у сільському господарстві, досягнення стабільного рівня цін і доходів, підтримання стабільної раціональної структури виробництва. Диверсифікацію аграрного виробництва можна розглядати як процес переорієнтації або ведення різнобічної діяльності сільськогосподарських підприємств [4].

Основними факторами, що негативно впливають на розвиток диверсифікації виробництва в сільському господарстві, є диспаритет цін на промислову і аграрну продукцію, незабезпеченість засобами виробництва по основній діяльності, невирішеність фінансово-кредитного забезпечення, нерозвиненість одержаної в спадок виробничої та соціальної інфраструктури, необізнаність з механізмами диверсифікації, стереотипність мислення багатьох спеціалістів в тому, що диверсифікація призводить до деспеціалізації, знижує ефективність інвестицій, веде до розпилення ресурсів, виробництва не завжди доброякісної продукції, насаджує неконкурентоспроможне і неефективне виробництво.

Отже, диверсифікація – це безперервний економічний процес створення нових видів товарів, робіт, послуг, який здійснюється суб'єктом господарювання для реалізації визначених ним економічних інтересів в контексті євроінтеграції під впливом економічного регулювання органів державного управління, що приводить до розширення його асортименту та є елементом його стратегії.

Стратегія диверсифікації – освоєння виробництва нових товарів, товарних ринків, а також видів послуг, що включає ну просто диверсифікацію товарних груп, але й розповсюдження підприємницької діяльності на нові та не пов'язані з основними видами діяльності підприємства. Або ж стратегія диверсифікації – це система заходів, що використовується для того, щоб підприємство не стало занадто залежним від одного стратегічного господарчого підрозділу чи однієї асортиментної групи [5].

Стратегія диверсифікації передбачає розробку нових видів продукції одночасно з освоєнням нових ринків. При цьому товари можуть бути новими для всіх підприємств, працюючих на цільовому ринку, або тільки для даного підприємства. Така стратегія забезпечує прибуток, стабільність і стійкість підприємства у віддаленому майбутньому. Вона є найбільш ризикованою та потребує значних витрат. Займатися диверсифікацією підприємства змушує ряд причин, серед яких одними з головних є прагнення зменшити або розподілити ризик, а також прагнення піти з ринків, що стагнують та отримати фінансові вигоди від роботи в нових областях. Останні два чинники – стагнуючий ринок і прагнення освоїти нові області діяльності – є головними причинами диверсифікації українських підприємств [4].

Стратегія диверсифікації реалізується тоді, коли фірма далі не може розвиватися на даному ринку в рамках даної галузі. Основні фактори, що зумовлюють вибір стратегії диверсифікації: ринки для здійснюваного бізнесу виявляються в стані насичення або ж скорочення попиту на продукцію внаслідок того, що продукт перебуває в стадії вмирання; поточний бізнес дає перевищуючи потреби надходження грошей, що можуть бути прибутково вкладені в інші сфери бізнесу; новий бізнес може викликати синергійний ефект, наприклад за рахунок кращого використання устаткування, сировини тощо; антимонопольне регулювання не дозволяє подальшого розширення бізнесу в рамках даної галузі; можуть

бути скорочені втрати від податків, полегшений вихід на світові ринки, залучені нові кваліфіковані працівники або ж краще використаний потенціал наявних менеджерів [6].

На основі аналізу публікацій, які стосуються даної проблематики можна виділити переваги та недоліки стратегії диверсифікації діяльності підприємства згідно зі сферами впливу.

Основними стратегіями диверсифікації є:

а) стратегія концентрованої диверсифікації яка базується на пошуку і використанні додаткових можливостей виробництва нових продуктів, що укладені в існуючому бізнесі; тобто існуюче виробництво залишається в центрі бізнесу, а нове виникає виходячи з тих можливостей, що укладені в освоєному ринку, використаній технології або ж інших сильних сторонах функціонування фірми;

б) стратегія горизонтальної диверсифікації припускає пошук можливостей росту на існуючому ринку за рахунок нової продукції, що вимагає нової технології, відмінної від використаної; за даної стратегії фірма повинна орієнтуватися на виробництво таких технологічно не зв'язаних продуктах, які б використовували вже наявні можливості фірми; тому що новий продукт має бути орієнтований на споживача основного продукту, по своїх якостях він має бути супутнім продуктам, що вже виробляються;

в) стратегія конгломеративної диверсифікації полягає в тому, що фірма розширюється за рахунок виробництва технологічно не пов'язаних товарів, що реалізуються на нових ринках; це одна з найскладніших для реалізації стратегій розвитку; дуже часто ця стратегія реалізується шляхом придбання підприємств, а не створенням нових підприємств для роботи на незнайомому ринку [2].

Ефект від впровадження стратегії диверсифікації визначається перевищенням вартісної оцінки результатів диверсифікації діяльності підприємства та вартісної оцінки витрат, які з нею пов'язані. Цей показник

є абсолютним. Ефективність діяльності диверсифікованого підприємства визначається порівнянням ефекту від впровадження диверсифікації з ресурсами, які забезпечили цей ефект. Показник ефективності є відносним.

Ефективність стратегії диверсифікації визначається не тільки співвідношенням прибутку та витрат, але й тим, наскільки ця стратегія відповідає потребам стійкого, збалансованого розвитку підприємства в усіх сферах господарювання та функціонування; рівнем використання ринкових можливостей; прийнятністю рівня ризику, пов'язаного з реалізацією стратегії (щодо ключових ресурсів: персоналу, менеджменту, фінансових, матеріальних); відповідністю реальним ресурсним можливостям; результативністю, а також і потребами споживачів та застосуванням технологій.

Висновки. Отже, формування стратегії диверсифікації та підвищення економічної ефективності господарюючих суб'єктів в умовах євроінтеграції, поряд з вирішенням внутрішньогосподарських проблем шляхом активного використання зовнішньоекономічної діяльності може бути досягнуто за рахунок: формування і реалізації державної регіональної програми підтримки технічного і наукомісткого експорту; створення системи пільгового кредитування аграрних виробників; прискорення розвитку системи страхування зовнішньоторговельних операцій; стимулювання лізингу; організації державної підтримки в просуванні зразків нової продукції на зовнішні ринки, зокрема, через надання допомоги в дослідженні ринків збуту; створення сприятливих умов для впровадження закордонних технологій; цілеспрямоване формування експортно-орієнтованих галузей промисловості, здатних забезпечити експорт готової продукції.

Список використаних джерел

1. Борисова В.А. Диверсифікація сільськогосподарського виробництва фермерських господарств. / Борисова В.А., Маслак Н.Г., Корецький М.Х.// – Суми: Видавництво «Довкілля», 2011. – 202 с.

2. Корінько М.Д. «Диверсифікація як економічний процес» / Корінько М.Д.// Актуальні проблеми економіки – 2009. - № 4. - С.7-13.

3. Маслак Н.Г. Економічні особливості диверсифікації виробництва підприємств АПК/ Н.Г. Маслак // Економіка АПК. - 2010. - №12(62). - С.16-19.

4. Маслак Н.Г. Організаційно – економічні основи диверсифікації виробництва/ Н.Г. Маслак // Матеріали науково-практичної конференції “Сучасні технології, економіка і екологія у промисловості, на транспорті і у сільському господарстві”. –Алушта, 2009. – С.241-244.

5. Филиппов А.В. Диверсификация как способ повышения адаптивных качеств предприятия / Филиппов А.В. // Вісник Донецького університету.- Сер. В: Економіка і право.- 2000.- Вип. 2. - С. 72-76.

6. Шепіцен А.О. Стратегія диверсифікації як основа формування конкурентоспроможності аграрної продукції / Шепіцен А.О. // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2009. - №3. – С. 256-259.

Клименко Л. В. Диверсификация сельскохозяйственного производства в контексте европейской интеграции.

В статье раскрыто сущность диверсификации производства как объективного экономического процесса, что способствует расширению ассортимента товаров, увеличению объемов инвестиций и расширению международных рынков сбыта. Предложен ряд факторов способствующих формированию эффективной стратегии диверсификации наряду с решением внутрихозяйственных проблем предприятий.

Klimenko L.V. Diversification of agricultural production in the context of European integration.

The article reveals the essence of diversification as an objective economic process that contributes to expanding the range of goods, increasing investment and expanding international markets. A number of factors that contribute to the formation of an effective strategy of diversification along with the solution of problems of farm enterprises.